

tussen **Duin & Dijk**



Natuur in Noord-Holland. Jaargang 18 1 ● 2019

# Wisenten in het Kraansvlak

een innovatief en grensverleggend project



• Tekening: Jos Zwarts.

*Sinds 2007 lopen er wisenten in het Kraansvlak. Dit artikel beschrijft beknopt de resultaten van 10 jaar onderzoek naar de wisenten en geeft een doorkijkje naar gewenst onderzoek in de toekomst.*

De wisent is het grootste Europese landzoogdier. Wilde populaties zijn aan het begin van de 20ste eeuw uitgestorven. Na de Tweede Wereldoorlog startten natuurbeschermers in het Poolse Białowieża met het terugbrengen van de wisent. Inmiddels bestaat de huidige wereldpopulatie uit meer dan 5000 in het wild levende dieren. Maar nog steeds staat de soort op de Rode Lijst van de IUCN. De soort is kwetsbaar vanwege een lage genetische variatie en een gebrek aan potentieel geschikt leefgebied. Vanouds wordt de wisent als een bosbewonende soort gezien, maar naar aanleiding van nieuwe

inzichten is het wetenschappelijke debat over de voorkeursbiotoop van de wisent recent weer opgelaaid. Onderzoek naar de ecologie van wisenten is belangrijk om de soort voor uitsterven te behoeden en kan nieuw licht werpen op het voorkeursleefgebied van de wisent.

## Innovatief project

In 2007 startten waterleidingbedrijf en duinbeheerder PWN, Stichting ARK Natuurontwikkeling, Stichting Duinbehoud, Stichting Kritisch Bosbeheer en FREE Nature een pilot van vijf jaar met de introductie van de wisent in het Kraansvlak. Dit duingebied is een onderdeel van het Natura 2000-gebied Zuid-Kennemerland in Noord-Holland. In 2012 werd het project met vijf jaar verlengd. De introductie van wisenten in het Kraansvlak werd belangrijk gevonden om meer over de ecologie van wisenten te weten te komen en om te onderzoeken wat hun effect zou zijn op het duinlandschap. Het was al met al nogal een uitdagend idee met een sterk innovatief karakter. Immers, het was de eerste keer dat wisenten in

een duinlandschap werden ingezet. Bovendien zouden de wisenten, anders dan bij eerdere herintroducties, niet worden bijgevoerd. Menselijk ingrijpen in de kudde was beperkt tot het plaatsen van GPS-halsbanden bij enkele dieren voor monitoringsdoeleinden, een minimum aan veterinaire zorg en af en toe het in- en uitplaatsen van dieren. Het innovatieve karakter van het wisentenproject in het Kraansvlak heeft unieke kansen gegenereerd om in een geheel nieuwe setting onderzoek te doen aan de ecologie van deze kwetsbare soort en aan de effecten van de wisent op het duinlandschap.

## Effecten van wisenten

Het project is in 2007 gestart met drie wisenten afkomstig uit Polen. Een jaar later werden nog eens drie Poolse wisenten in het Kraansvlak losgelaten. In de zomer van 2018 telde de kudde 26 dieren en delen ze het ruim 330 hectare grote Kraansvlak met een aantal konikpaarden (vanaf 2009) en Schotse hooglanders (vanaf 2016) om de interactie tussen de grote grazers



• Wisenten nemen veelvuldig een zandbad en rusten graag op zandige plekken.

te kunnen onderzoeken. Het gehele duinlandschap heeft de afgelopen decennia sterke veranderingen ondergaan door een toename van stikstofdepositie, vastleggingsbeheer en een afname van konijnenpopulaties. Ook in het Kraansvlak zijn open duingraslanden gevoelig voor verrijking en het dichtgroeien

met struwelen. Begrazing met de wisent als instrument tegen deze bedreigingen van duingraslanden, is onderwerp van onderzoek geweest in het Kraansvlak. De verwachting was dat met de introductie van wisenten het dichtgroeien van duingraslanden zou worden tegengegaan en dat toename van houtige gewas-

## Wisent als ecologische vluchteling

*De wisent werd lang gezien als een soort van uitgestrekte wouden. Deze visie was gebaseerd op het feit dat de laatste wisenten, voor ze in 1927 uitstierven, in bossen leefden. Vanaf de eerste herintroducties, in 1952 in Białowieża in Polen, was het dan ook vanzelfsprekend dat de wisent in bossen werd uitgezet. De introductie van wisenten in het Kraansvlak (een relatief open en heterogeen duingebied) was dan ook revolutionair. Er zijn echter aanwijzingen uit gebitsmorfologie, gedrag, dieet en microhabitatselectie dat de wisent oorspronkelijk een soort is van open, grasrijke habitats en dus geen strikte bossoort. De kijk op de wisent als bossoort is vooral ontstaan doordat de wisent na de laatste ijstijd door verbossing van de steppe en toegenomen menselijke druk (zoals jacht en veranderd landgebruik) werd teruggedrongen in bossen. De wisent werd dus een ecologische vluchteling die zich terugtrok in bossen voor veiligheid en rust.*

Giulia Variara, Dick Groenendijk, Myrthe Fonck, Yvonne Kemp & Esther Rodriguez Gonzalez

• Foto's: Ruud Maaskant/PWN).



• Podrwy eet kardinaalsmuts.

sen zou kunnen worden gestopt. In het onderzoek naar de ecologie en het terreingebruik van de wisent hebben de wetenschappelijke commissie en meer dan 50 studenten van Nederlandse en buitenlandse hogescholen en universiteiten deze verschillende thema's bestudeerd. Dieetonderzoek wijst uit dat de wisent niet alleen grassen en kruiden eet, maar ook houtige gewassen. Vooral kardinaalsmuts, kruipwilg en meidoorn moeten het ontgelden. In de herfst staan ook eikels op het menu. Onderzoek naar gedrag en terreingebruik laat zien dat wisenten verantwoordelijk zijn voor het openbreken van duindoornstruwelen. Ook lijkt er een positieve correlatie tussen het aandeel open zand en de aanwezigheid van de kudde wisenten, veroorzaakt door het veelvuldig nemen van zandbaden en het liggend rusten op zandige plekken. De zandplekken worden ook gebruikt door konijn en damhert, zo blijkt uit camera-onderzoek. Kortdurende studies laten zien dat dagvlinder- en sprinkhaansoorten van korte, grazige vegetaties toenemen op plekken waar de wisenten veel komen. Maar vlinders en sprinkhanen van meer ruige graslanden mijden deze plekken juist. Vervolgonderzoek aan de gevolgen van wisenten voor insecten is voor de komende jaren gepland. ▶



● Foto-excursie wisenten.

### Recreatie en educatie

In een dichtbevolkt land als Nederland, waar de recreatiedruk in natuurgebieden de komende jaren waarschijnlijk alleen maar toeneemt, is het belangrijk een manier te vinden om wilde dieren en mensen te kunnen laten samengaan. Daarom is er in het wisentenproject veel onderzoek gedaan naar de interactie tussen wisenten en wandelaars. Op basis van dit onderzoek konden we bezoekers

gewenst is. Dit blijkt goed te werken. Publiek komt de wisenten hier geregeld tegen. Ook vinden nog altijd excursies plaats waarbij men onder leiding van boswachters op zoek gaat naar de wisenten.

Daarnaast is het wisentenproject een mooie kans om mensen informatie te geven over de leefwijze en historie van Europa's grootste landzoogdier. In het bezoekerscentrum De Kennemerduinen in Overveen is

### De reactie van de wisent op naderende proefpersonen is bestudeerd en de mate van alertheid/verstoring geregistreerd.

richtlijnen meegeven over hoe zich te gedragen bij het tegenkomen van de kudde. Inmiddels is vervolgonderzoek afgerond waarbij de ontmoeting van verschillende recreanttypen (waaronder trimmers) en wisenten is geanalyseerd. Hierbij is de reactie van de wisent op naderende proefpersonen bestudeerd en de mate van alertheid/verstoring geregistreerd.

De eerste jaren van het project was het Kraansvlak gesloten voor publiek en konden de wisenten alleen met excursies onder begeleiding van de boswachter worden bezocht. Na een uitbreiding van het wisentengebied werd in 2012 het Wisentepad geopend. Het Wisentepad is een drie kilometer lang voetpad dat buiten het broedseizoen vrij toegankelijk is voor publiek. Men wordt door middel van duidelijke bezoekregels uitdrukkelijk verzocht op het pad te blijven aangezien het pad in een rustgebied ligt en verstoring van flora en fauna niet

een 3D-animatie *De virtuele wereld van de wisent* te zien, waarin bezoekers een kijkje wordt gegeven in het leven van de wisent en andere grote grazers in het Kraansvlak. Ook is er veel informatie over het project te vinden op de website [www.wisenten.nl](http://www.wisenten.nl) en op de *social media*-pagina's van het project.

Na 10 jaar kunnen we concluderen dat recreant en wisent heel goed samen kunnen gaan. Belangrijk is om mensen goed te informeren over passend gedrag bij het tegenkomen van de kudde. Op deze manier zijn mensen in de gelegenheid om in Nederland het grootste landzoogdier van Europa te ontmoeten, gewoon tijdens hun wandeltocht door het Noord-Hollandse duin.

### Innovatief en grensverleggend

Het innovatieve karakter van het wisentenproject in het Kraansvlak biedt prachtige kansen om de ecologie van de wisent te blijven onder-

zoeken. De setting is ten opzichte van de traditionele benadering van de wisent (in bossen en met bijvoeren in de winter) grensverleggend: een relatief open duinlandschap zonder bijvoeren. Wetenschappers van verschillende disciplines kunnen daarom nog jarenlang belangrijke vragen rond het dieet, habitatgebruik en effecten op het duinterrein onderzoeken. In 2017 werd het tienjarig bestaan van het wisentenproject in het Kraansvlak gevierd. Het is belangrijk om te beseffen dat het soms veel oplevert om *out of the box* te denken. In het geval van het wisentenproject in het Kraansvlak bleek dat een belangrijk ingrediënt voor een succesvol internationaal innovatief project waarmee deuren opengingen voor nieuwe kansen in het Nederlandse natuurbeheer.

Giulia Variara [giulia.variara@pwn.nl](mailto:giulia.variara@pwn.nl)  
Dick Groenendijk [dick.groenendijk@pwn.nl](mailto:dick.groenendijk@pwn.nl)

Myrthe Fonck [myrthe.fonck@pwn.nl](mailto:myrthe.fonck@pwn.nl)  
Yvonne Kemp [yvonne.kemp@ark.eu](mailto:yvonne.kemp@ark.eu)  
Esther Rodriguez Gonzalez [esther.rodri-guez.gonzalez@pwn.nl](mailto:esther.rodri-guez.gonzalez@pwn.nl)

### Literatuur

- CROMSIGT, J.P.G.M., Y.J.M. KEMP, E. RODRIGUEZ & H. KIVIT, 2017. Rewilding Europe's large grazer community: how functionally diverse are the diets of European bison, cattle, and horses? *Restoration Ecology* doi: 10.1111/rec.12661.
- CROMSIGT, J.P.G.M., M.J. WASSEN, D. GROENENDIJK, E. RODRIGUEZ, H. KIVIT & M. VOETEN, 2017. 10 jaar ecologische monitoring van de Kraansvlak wisentpilot. *Vakblad Natuur Bos Landschap* 14(138): 7-13.
- RAMOS, A., L. MANIZAN, E. RODRIGUEZ, Y.J.M. KEMP & C. SUEUR, 2019. The social network structure of a semi-free roaming European bison herd (*Bison bonasus*). *Behavioural Processes* 158: 97-105.
- VALDÉS-CORRECHER, E., E. RODRIGUEZ, Y.J.M. KEMP, M.J. WASSEN & J.P.G.M. CROMSIGT, 2018. Comparing the impact of a grazing regime with European bison versus one with free-ranging cattle on coastal dune vegetation in the Netherlands. *Mammal Research* 63: 455-466.